

Spøttrup Gaard i Salling,
 med en Tegning i Steentryk,
 og med nogle Ord om gamle danske Herregaarde,
 af
 C. Mølbech.

I det 16de Aarhundrede, efterat den danske Adels Jord-
 eiendomme, med denne Stands vorende Magt og Rigdom
 havde tiltaget betydeligt i Omfang og Storrelse, fandt man
 ei allene, at de udvidede Hovedgaarde trængte til større Uds-
 og Ladebygninger, og at „Herremanden“*) for sig og sin

*) Om denne Hovedklasse af vor danske Adels (hvad enten man vil ud-
 lede Navnet af Hærmænd s: Krigsmænd, eller Hirdmænd s: Hof-
 mænd), og dens Opkomst, findes vel gode historiske Oplysninger i den
 for sin Tid ypperlige, med rig Lærdom udfyldte Afhandling af
 Gramm „Om det gamle Ord Herremænd;“ „D. Vid. Selsk.
 Skr. 1745. II. p. 263—308.) hvortil jeg her allene vil føie den Be-
 mærkning: at Herremænd i 16de Aarhundrede og endnu i Chris-
 tian IV Tid, forekommer i Bemærkelsen Adelsmand; men noget
 indskrænket, eller især om saadanne, der gjorde Hofstieneste eller vare i
 Kongens Følge. Efter Souveræniteten og i det 18de Aarhundrede
 gik derimod Betydningen over til at bemærke enhver Jordegodsseier,
 enhver Herre til et Gods, ogsaa den uadelige. — Imidlertid hører
 til de mange Gæmmer, hvis Bearbejdelse savnes i vor Folkhistorie,
 en Fremstilling af vor Adels, eller af den danske Herrestands og de
 danske Herregaardes Historie i Middelalderen, (hvorved nemlig ikke
 menes de enkelte Gaardes, men hele Indretningens Historie; jvf. de
 ovenfor S. 145—47. meddeelte Grundtræk) hvilken fra Baldemar II. Tid
 af kan skrives med temmelig Fuldstændighed, naar Arkivkilderne (for-
 nemmelig den store Mængde af Dombreve, Skødebreve, Laasbreve,
 Pantebreve, Tingsvidner om Jord og Eiendom m. m.) tilstrækkeligen
 ere bekendtgjorte og benyttede. Det bør i den Anledning bemærkes,

Familie maatte have et større og anseeligere Boeningshuus; men at han ogsaa maatte betrygge og befæste dette — om ikke saameget, som i tidligere Aarhundreder, imod adelige Naboers Feide-Angreb, saa dog imod den muelige Fare og Vold af en misfornoiet, sammenloben Bondestoks uventede Overfald. Begge Grunde til adelige Gaardes Befæstning eller Forvandling fra aabne, næsten uden Hinder og Modstand tilgængelige Huse, til forskandsede Borge, have vist nok meget tidligere fundet Sted; som blandt andet kan godtgøres ved de i enkelte Hovedtræk oplysende, men jævnligent poetisk udsmykkede og historisk usikre Skildringer og Beskrivelser af Middelalderens Herresæder, saaledes som de forekomme i vore gamle Folkesange eller saakaldte „Kæmpeviser“*). Vi finde ogsaa endnu i anden Halvdeel af det 15de Aarhundrede Exempel paa længe vedvarende Feider imellem Herremænd i Danmark; ligesom Aarhundredet ikke fattes Optrin af større og betydelige Bondeoprør, som Kongerne med Opbud af væbnet Magt maatte undertrykke. Heller ei maae vi forestille os det anderledes, end at stærke og befæstede Adelsborge og Herregaarde ere opførte i Danmark langt tidligere end i det 16de Aarhundrede; skøndt meget saa, som kunne sættes høiere op i Tiden end dette Aarhundredes Begyndelse, ere levnede os, endog

at ethvert saadant Document paa Pergament eller Papiir, i privat Eie, fornemmelig naar det er ældre end 1600 — 1650, ingenlunde er at ansee for ubetydeligt; men fortjener at bevares saavel i Originalen, som i en nøiagtig Copie, nedlagt i et eller andet Archiv.

*) Prof. Bedel-Simonsens „Kæmpevisernes Skildring af Middelalderens Riddervæsen“ m. m. Nord. Tidsskrift III. S. 183 — 193. Denne Skildring kunde finde adskillige interessante Sammenligningspunkter i S. Leos Afhandling „Ueber Burgene.richtung in Deutschland vom 11ten bis zum 14ten Jahrhundert“ (hvortil dog kun de middelalderlige Digterværker ere benyttede.) Fr. Raumers historisches Taschenbuch. 8. Jahrg. S. 167 — 245.

kun i kjendelige og større Bygningsdele*). Men det 16de Aarhundredes første Halvdeel havde i de Begivenheder, som ledsagede den skællandske og skaanske Borger- og Bondestands, af Grev Christoffer af Oldenborg ledede, ved Eybeks Mag understøttede Opstand imod Aristokratiet, der samlede sig omkring dets valgte Konge, Frederik den Førstes Søn, givet Adelen mange følelige Beviser paa hvad den kunde have at befrygte af den Stand, der endnu ikke overalt var nedfukt til „Trælbønder“; og hvis Vilkaar gjorde det let for Partistifere, at ophidse den til Voldsglærninger og Oprør. Fornemmelig havde den saakaldte „Skipper Clements Feide“ i Jylland—en Begivenhed, som maaskee, rigtig understøttet af Grev Christoffer, kunde have kostet Christian III. Thronen — lært Adelen at skælve for Udbrud af Almuens vilde Raseri.

Det var derfor især efter 1540, at man overalt i Danmark deels forstærkede de ældre Herregaardes Befæstninger; deels opførte større, stærkere og anseelige Hovedgaardsbbygninger, og indesluttede Boeningshuset, undertiden ogsaa Ladegaarden og dens Bygninger, med brede Vandgrave og opfæstede Jordvolde. Hermed forenede sig en hos den rige og mægtige Adelsstand naturlig Drift til, efter andre Landes Exempel, at lægge sin Vælde og Betydning for Dagen i anseelige og kostbare Bygningsværker. Fra Konstens Side blev Fremgangen i arkitektonisk Betydning og Anseelse ved Herregaardene kun tarvelig; enkelte Præg af nederlandsk og tydsk Bygningsstil i prydede Gavl og andre Ornamente, savnes dog ikke ganske særdeles i Bygninger fra Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede (man kunde vel benævne det Christian den Fjerdes Bygningsstil); men Maaßen, Styrken, Soliditeten, og den ved Hensyn til Forsvar og et Slags Be-

*) Til saadanne hører den mærkværdige Giorstlev-Gaard i Strømsherred, der oprindelig skal være bygget imellem 1395 og 1416.

fæstningskonst betingede Charakter i Bygningernes Form og Anlæg, udgiøre de væsentligste Træk i de gamle danske Slottes og Herregaardes arkitektoniske Egenhed; hvilken man ogsaa finder bibeholdt selv i Kongeborgene og det meest pragtfulde Værk af den Art vi besidde: Frederiksborg Slot. Meget ofte valgte man til Bygningsplads et Sted, som allerede Naturen gav Fasthed, hvor en Sø i Nærheden kunde benyttes til at giøre Udgangen fra flere Steder vanskelig; eller hvor stundom i det mindste Hovedbygningen kunde opføres enten paa en Ø nær Landet, eller paa en Landtunge, et Næs, eller en Halvø i en flig Indsø; hvor man da i første Tilfælde dannede Udgangen ved at anlægge et Jord- og Steendige; i det andet derimod benyttede den naturlige Landtunge, men giennemskar den, for at kunne anbringe en Vindebro.

Hvor disse naturlige Stedforhold ikke fandtes, der anlagdes de største, anseeligste og stærkest beskyttede Herregaarde saaledes, at man først omgav hele Gaardstomten, enten for Boeningshuus allene, eller tillige for Ladegaardsbygninger, med en bred Vandgrav, og en herved dannet Vold, der undertiden endog er dobbelt. En Bro forte da over Graven ind paa Ladegaarden; denne adskilte man ved en tværløbende Grav fra Hovedbygningen, og en Bro over denne sidste Grav gav Udgang til Borgegaarden, eller til det af Boeningshusets tre eller fire sammenbyggede Kænger indsluttede Gaardsrum, tilligemd den øvrige Plads, der paa de tre Sider inden for Graven omgav Bygningen, og hvoraf ofte en Deel, enten bag ved denne, eller paa Siderne anvendtes til Haveanlæg, i Terrasser eller paa jævnt Land, efter Stedets Beskaffenhed.

Det saaledes, ved ofte meget anseelige Vandgrave og ved Jordvolde (Muurværk er her yderst sjældent) befæstede Terrain, hvorpaa man endnu finder en stor Deel af vore gamle

og ældre Herregaardes Hoved- og Ladebygninger opførte, er dog mangengang i det's Benyttelse som Bygningstomt meget ældre, end de Bygninger, der nu findes paa samme. I enkelte danske Herregaardes Historie kan man stige op til det 11de Aarhundrede; endnu fleres kan forfølges til det 15de; men, som allerede er bemærket, Høeligheden eller Massen af vore ældste Gaarde tilhøre i deres Bygningstid og Charakteringen ældre Periode, end det 16de Aarhundrede*); og de enkelte, der maatte kunne sættes høiere op i Tiden, ere vel overhovedet baade mindre, og i deres Construction og Architectur mindre udmærkede Bygninger, end de ovenfor beskrevne danske

*) Jeg vil til Exempel herpaa nævne endel af de skaanske Herregaarde, af den her omtalte Klasse, hvis oprindelige Bygninger endnu ere til og hvis Bygningsaar og Bygherrens Navn ere bekendte, for det meste ved Indskriften over Borgegaardens Port: Svaneholm: Mauritz Jeppesen Sparre. 1530. Vegeholm: Tyge Krabbe og Anne Rosenkrantz. 1531. (Han døde 1541, og ligger i Strøvelstorp Kirke.) Gyllebo: Lauritz Knop og Cecilia Henning Balkendorffs, til Glorup. 1538—44. (Nu kun en Ruin). Trolleholm (oprindeligt Eritsholm.) Tage Ottesen Thott. 1538. Vanås: Steen Clausen Bilbe. 1562—66. Vitkøfle, (maaskee den meest imponerende gamle Gaard i Staane, med 4 kringbyggede Længer, 3 Etager høi; med et svært rundt Hiornetaarn, hvis flade Altan naaer lige til Husets Tagryg, og et noget lavere, i det i Straalinen modsatte Hiorn m. m.) flyttet 1553 af Jens Brahe, fra Klosterbygningens gamle Sted; men Bygningen blev først fuldført af hans Søn Henrik Brahe, som døde 1587. Skarholt: Steen Rosenparre. 1562. (Om ham s. nedenfor S. 211.) Vierstøholm. 1576. Søsbørg: Frederik Lunge og Dorthe Lindenov. 1597. Sødala: Erik Grubbe og Else Larmand. 1600. Marsvinsholm: Otto Marsvin og Mette Brahe. 1644.—Hertil vil jeg føie nogle mig bekendte gamle Gaarde i Sjælland og Fyen, hvis oprindelige Bygninger ere til, om end ikke uden alle Forandringer: Gisselsfelt. Peder Dre. 1547. Vedbygaard. Knud Rud. omtr. 1550. Egskov (i Fyen) Franz Brokkenhuus. 1554. Langesø (i Fyen.) Anton Brylle 1554. Sagstedgaard. Cantøler Joh. Friis. 1555. Borreby. Joh. Friis. 1556. Arreskov (Fyen.) omtr. 1570. Sesselagergaard (Fyen.) Joh. Friis. 1570. Tollose: P. Dre. 1575. Løgismose. (Fyen) P. Dre. 1575. Sølvsgaard. (Fyen.) Jørgen Marsvin. 1577. Lystrup. Eiler Grubbe 1579. Orbeklunde (Fyen) Niels Friis. 1593. Ryegaard. (Fyen.) Niels Bilb. 1593.

Herregaarde fra det 16de Aarhundrede. Hine ere da som oftest allerede for to til tre hundrede Aar siden forladte Huse, der pleie at bruges til Korumagaziner, og skylde fornemmelig denne Benyttelse deres Bevaring. Hvad Størrelsen angaaer, da vidne ogsaa mangfoldige endnu tilstedeværende Voldsteder i Jylland og Siclland om Fortidens forsvundne, indtil Grundvolden sloffede Adelsgaarde, der have været af ringe Omfang, og hvor Boeningshuset upaatvivelig oftest kun har udgiort en enkelt Vænge. Denne Indskrænkning af Husets Omfang møder dog ogsaa ved en heel Deel ældre Herregaardsbygninger fra den Periode, her især sigtes til, nemlig fra Midten af det 16de til Midten af det 17de Aarhundrede. Dette er nemlig den anden, mindre vidtløftige og anseelige, men ikke sielden i den ydre, arkitektoniske Charakter ligesaa eiendommelige Klasse af disse Gaarde, der kun have een Hovedfloi, og saaledes savne den indre, af fire sammenbyggede Vænger omsluttede Borggaard; men dog undertiden have en kort, noget fremspringende Tilbygning (Pavillon) ved hver Ende af Hovedfloien (f. Ex. ved Lystrup i Siclland) eller, i Stedet for Pavillonen, et Taarn ved den ene, eller ved begge Enden; eller endelig en mere usymmetrisk Construction, f. Ex. to lave og korte Tilbygninger ved hver Ende, og nær ved den ene af disse et Væretaaen, der naaer over Tagrygningen (saaledes f. Ex. som ved Svenstrup i Skaane.)

Det er let at see, at der i de sidst omtalte Gaardes Bygningsmaade ytrer sig et ringere Hensyn til krigerisk Forsvar, en svagere Charakter af Befæstning imod fiendtligt Angreb, end ved den forstnævnte Klasse, eller de i Firkant sammenbyggede Gaarde, som allene herved faae mere af Borg-Charakteren. Ved disse udgiore derfor ogsaa Taarnene som oftest en mere fremtrædende og mærkelig Deel af Constructionen; man finder dem af en saa betydelig Styrke og Høide, og saaledes anbragte, (f. Ex. i eet eller to Hjørner af Bor-

gens Firkant, men stundom ogsaa ved og i en Sidemuur) at de bære Præg af, ikke blot at skulle tiene til Vagt- eller Varetårn; men ogsaa til at styrke Borgens Forsvar mod en beleirende Fiende. Dette Forsvar førtes saaledes ikke blot fra Jordvoldene, hvor slige findes indenfor Graven; men ogsaa fra et eller flere, dertil byggede og indrettede Borgtaarne: f. Ex. Vorttaarnet paa Spøttrup (s. nedenfor) og det høie, runde Tårn paa Skarhult i Skaane,* i hvis nedre Loft findes de sædvanlige smalle Skydehuller; hvorimod det øverste, over Bygningens Tag heelt fremragende Tårnloft, har otte rummelige Skydehuller til „Slinger,“ eller sværere Kanoner. Man finder derfor undertiden ogsaa ved Enden af en Hovedbygning, der kun udgjør en enkelt Vænge, Tårne af saa betydelig Høide, Omfang og Styrke (s. Ex. ved Braheslægstens ældgamle Gaard Tostrup i Skaane), at det tydeligt nok viser sig, at et saadant Tårn er bygget som et Slags Castel til at bedække og forsvare Gaardens øvrige Bygninger i Tilfælde af Angreb**). De her omtalte Borgtaarne i

*) Denne Gaard er bygget af den i vor Historie bekendte Steen (Jensen) Rosensparre, Dannemarks Riges Raad. Et meget vel udhugget og bevaret Basrelief i sin Sandsteen over Porten forestiller Treenigheden, med Rosensparrerens Vaaben til Høire, og Rosenkrantzernes til Venstre. Derunder findes denne Indskrift: Anno Dni. MDLXII. lod Sten Skarholt som kallis Rosenspar bygge thette hus. Gud unde hannom meth höstru och börn saa at bygge och boo athij tilsåmen maa halve then ewige roo. I Skarholt Kirke ligger for Alteret en særdeles vel udhuggen Liggsteen over ham, hvilken hans Frue Mette Rosenkrantz til Balløe (anden Gang gift med Peder Dre) har ladet lægge. Gravskriften beretter, at Sten Rosensparre 1565, den 20de Oct. Kl. ved 4 Slæt Esterm. blev slagen paa Artorn Marks Basked ved Falkenberg imod de Svenske m. m. Reben under Gravskriften staaer følgende Rim:

For sit fæderne land att döe och bliffue,
Er lofligere end skendeligen att ladhe sig driffue.

Dette var det navnkundige Slag ved Svartens-Åa under Anførsel af Daniel Rangan, som i Resens Krønike p. 136 ansættes til den 18de Oct.; paa den slagne Mindpenge staaer: Am. Ab (end)S. Ursule.

**) Dette Tårn har, efter Opgivende været 7 Loftet høit. (Gillbergs Beskrivelse over Christiansstad Lehn. 1776. S. 119) Kglig er et betydeligt Stykke af Høiden nebtaget af den nærværende Eier, og dog

Høermuren, (Hjørnetaarne og Sidetaarne) snart runde, snart fir-
kantede, ere, ikke saameget i den ydre Form, som i Størrelse
og Bestemmelse, forskjellige baade fra Porttaarnene (hvilke
dog undertiden tillige ere Befæstningstaarne), og fra de Taarne,
man finder anbragte i de indre Hjørner af Borggaarden,
stundom ogsaa midt paa Huset eller ved Siden; (Trappe-
taarne eller Indgangstaarne kunde man vel kalde dem.)
Som oftest ere disse runde, og ere da forsynede med Snege-
letrapper. Deres egentlige Formaal synes at have været dette,
at man vilde tilvejebringe en Udgang til flere Etager i Byg-
ningen, uden at tage den dertil fornødne Plads fra det indre
Huusrum. At man undertiden har ført dem saa høit op, at
de tillige kunde tjene til Væretaaen, sees bl. a. af den Gaard i
Jylland, vi nedenfor nærmere ville omtale. Trappetaarne bleve
omstøder i en sildigere Bygningsperiode for de ældre Herregaarde
(nemlig første Halvdeel af det 17de Aarhundrede, med nogle
Decennier af den anden) til et Slags architectonisk Skik og
Charakter, som fulgtes mere af Bane og Mode, end fordi
man fandt dem nødvendige; og saaledes gik det ogsaa med
de større Hjørnetaarne ved Bygningerne, hvilke man beholdt
endnu længe efterat man kunde tænke paa nogen Anvendelse
af dem til Forsvar*).

naar det endnu over Taget paa Gaarden, som har tre Etager. At
det baade i Egnen selv, og hos Gillberg l. c. siges at være bygget
af vor berømte Tyge Brahe til Observatorium, er urigtigt. Tyge
Brahe blev vel opdraget hos sin Farsbroder Jørgen paa Tostrup, indtil
sit 13de Aar (DanstMag II. 173.); men levede aldrig i sin vorne Alder
paa denne Gaard; derimod vel i Aarene 1571—75 jævnligen paa sin egen
Gaard Knudstrup, og hos sin Morbroder, den velstuderede, af sine Reiser
og Gesandtskaber bekendte Steen Clausen Bilde, paa Herredsbad
Kloster i Skaane, paa hvilket sidste Sted T. Brahe havde faaet sig ind-
rettet et Observatorium. (D. Mag. II. 182 — 84.) Er Taarnborgen
ved Taastrup bygget af en Tyge Brahe, da maatte det have været
den ældre Tyge (+1523), Astronomens Farsfader.

*) Saaledes f. Ex. ved Marsvinsholm i Skaane, hvis anseelige

Hvad den indre Bygningsmaade af det 16de Aarhundre-
 des danske Herregaarde angaae, da vil det i vore Dage ikke
 være ganske let, at meddele et nogenlunde nøiagtigt og fuld-
 stændigt Begreb om deres Indretning i alle Dele; da vort
 Aarhundredes Nyhedslyst og Omvæltninger i alle selskabelige
 og borgerlige Forhold, ogsaa næsten uden Undtagelse har ud-
 strakt sig til det Indre af disse Bygninger, selv der, hvor man
 for største Deel kunde eller maatte lade Ydermurene beholde de-
 res oprindelige Form. At man altid byggede Huset paa en mæg-
 tig Grundvold, med stærkt hvælvede Kældere; at man tillige hvæl-
 vede Loftet i flere Stuer i den nedre Etage, der i Almindel-
 lighed var indrettet til Beboelse for Familien; at ogsaa i Al-
 mindelighed nogle Taarnkamre vare hvælvede, hvorimod den
 øvre Etage sædvanligen rummede een meget stor Sal, med
 fladt Loft, ikke sielden prydet enten med udskåret Arbeide i
 Træ, eller med Gipsarbeide (Stuccatur*) og derhos tillige,
 især hvor Bygningen var opført i Firkant, en stor Omgang
 eller Corridor, og en heel Deel mindre, dog sielden hvælvede
 Værelser — ligesom at ikke allene de hvælvede Kamre i den
 nedre Etage, men ogsaa de større Sale, vare forsynede med
 Kaminer, i Stedet for senere Tiders Stue-Døse: dette er
 ifkun nogle af de almindeligste Bemærkninger, der let frembyde
 sig for Enhver, som blot har Leilighed til i forskjellige danske
 Provindsfer at undersøge enkelte gamle Gaarde, hvor i det

Bygning ikke er ældre end 1644. Dog har den to svære firkantede
 Taarne, med stærkthvælvede Værelser, hvilke ogsaa findes i underste Etage.

*) Paa begge Dele har man et udmærket Exempel paa Herregaarden Søsd-
 borg i Skaane, bygget 1597. Her er noget sildigere, nemlig i første Halv-
 deel af 17de Aarh. ved Eieren Otto Tagesen Thot, indrettet i nedre
 Etage en meget rummelig Sal eller Halle, gulvlagt med store Fliser
 af Gullandssteen, Kaminen af mørkt Marmor, hele Loftet bedækket
 med rigt og særdeles vel udført Stuccatur; i den øvre Etage derimod
 en Sal af nogle og tyve Alens Længde, hvis Loft bestaaer af pragtfulde,
 i Egetræ udskårne og tildeels forgyldte Ornamente og Figurer.

mindste nogle Partier af Huset have beholdt Grundspor af deres gamle Indretning.

Saadanne levnede Spor finder man ogsaa temmelig ofte af to mærkelige og karakteristiske Anlæg, der høre til en fuldstændig og befæstet Herregaardsbygning; den ene er nemlig den underjordiske Fangekelder eller Borgfængslet, der som oftest har sit Sted paa høire Side af den store Indkørselsport, hvor man stiger nogle Alen ned i en ganske mørk Svælving, med eller uden Sidekamre, forsynet med Lufstaabninger, og luffet ved en Dør af tykke Egeplanker, med dertil svarende Jernbeslag, Kaase og Bomme. Var det Gæste, man ved et Fængsel maatte tage Hensyn til, Umuligheden for en Fange, ved nogenlunde rimelige Midler at sætte sig i Frihed: da kunde neppe et saadant Niemed til større Fuldkommenhed opnaaes.*) Den anden af hine Indretninger er de paa skraa anbragte Skydehuller, som hyppigen findes øverst i Muren paa de gamle Herregaarde; enten i 3die Etage, der hvor Bygningen er saa

*) Jeg erindrer mig kun eet Sted i Danmark, hvor jeg har undersøgt et saadant Borgfængsel: Gisselsfeldt i Sjælland, hvor dets Svælving strækker sig hen under Porten. Men saamange Aar ere henundne siden den Tid, (1810) at Mindet derom næsten er udsløttet hos mig. Nylig har jeg besøgt et lignende Sted, paa den nylig nævnte Herregaard Søfdeborg i Skaane. Her var Nedgangen til Høire i Porten, 2 til 3 Alen dyb; Svælvingen saa høj, at jeg gik opreist dernede, 8 til 9 Alen lang, 4 til 5 Alen bred, forsynet med et smalt muret Lustrør, der gik temmelig høit op i Muren ind imod Gaarden, hvorfra maaskee ogsaa ved meget klart Veir et svagt Lysglimt kunde falde ned paa det nævnte Sted i Kielderen. I Baggrunden af Kielderen var en Fordybning til Sæde og Leie anbragt i Muren. Paa venstre Side fra Indgangen fandtes to, neppe et Par Alen høie Abninger, hver haandtykke Jernstabler vidnede om de forhenværende Dørres Bestaenhed. En dygtig Egebom, til at styde ind i Muren, var ogsaa tilovers ved den ene Indgang. Begge disse Kieldere vare naturligtvis mindre og smalle end den ydre Kielder, og knap saa høie at man kunde gaae opreist derinde. Den ene af dem i det mindste, (og formodentlig begge) var forsynet med et lignende Lustrør, som det ovenfor omtalte. Disse Fængsler ligge saaledes ikke under Porthvælvingen, men strække sig langs med dens Grundvold paa høire Side.

høi, eller paa Loftet, hvor da Muren er forhøjet et Par Alen over anden Etage.*) Disse Huller ere saa hyppige og bekendte, at jeg her, hvor saa mangen Enkelthed forbigaaes, ei vilde have omtalt dem, naar det ikke var for at bemærke, at da de sædvanligen og med saa Undtagelser**) i Muuraabningen have en meget skarp Vinkel, har deres Bestemmelse ikke været, derfra at fyre paa en i længere Frastand angribende Fiende; men at tiene til Forsvar i den yderste Fare, naar Graven og Bolden vare forcerede, og Fienden ved Stiger eller andre Midler vilde storme Huset giennem Vinduerne. Man seer derfor gierne et saadant Hul anbragt omtrent over hvert Vinduesfag; og Indretningen af disse smaa Muuraabninger er tillige saadan, at man vel derigennem netop kunde see dem, som nedenfor vilde sætte Stiger til Muren; men at Borgens Forsvarere havde baade Skul og Værn ved Bygningens Muur.

Det vil, ved mange flere Egenheder og Beskaffenheder i disse danske Herregaardes Bygningsmaade, og i Indretningen af deres ydre Befæstning, Udgange og Udhusenes Beliggenhed, blive klart nok, at deres architectoniske Grund-Idee langt mere var Fasthed, eller Varighed og Styrke til Forsvar, end den indbefattede noget herskende eller afgjørende Hensyn til Symmetrie, Form eller Decoration i Husets Ydre. Om eet Hjørnetaarn var rundt, et andet firkantet, om den hvælvede Indkørselsport netop var midt paa Huset, eller ikke, om Trappetaarnet laae i et Hjørne, eller i Midten af en Længe, om Vinduerne vare regelmæssigt anbragte og lige store, eller om undertiden eet var anbragt uden for Rækken, eller et firkantet ved Siden af et rundbuet, m. m., derpaa blev taget ringe Hensyn. Selv i de største og prægtigste Konge-

*) Jvf. min Beskrivelse over „Bøgtergangen“ under Taget paa Bispefelt i Sjælland, der har en dobbelt Række af Skydehuller, hvoraf den nederste har skraa Rabninger. „Ungdomsvandr. i mit Fødeland“ 1811. S. 47-48.

**) En saadan finder Sted ved det gamle Glimminge Steenhuus i Skaane, som nedenfor omtales.

borge og Slotte, der tilhøre den her omhandlede Bygningsperiode, f. Ex. Kronborg, Frederiksborg, og de nu forsvundne Slotte ved Skanderborg og Nykøbing, findes nok af slige uregelmæssige og usymmetriske Anordninger. Paa den anden Side vil man finde, at enkelte Strog af hün tydsk-nederlandsk Bygningsstil fra det 16de Aarhundrede, som, overført til Danmark, i Christian den Fjerdes arkitektoniske Monumenter naaede sin største Pragt og Udvikling, ogsaa i dens decorerende Charakter er gaaet over i enkelte Herregaardes Portaler og Port-Decorationer, (f. Ex. Starholts smukke Port) i Endegavle og mindre Tag-Gavle, i Loft- og Dorprydelser m. m.

Derimod vedligeholdt sig ogsaa, endnu langt ned i det 16de Aarhundrede, den ældre Perodes mere raa og konstløse, allene paa Styrke og Forsvar beregnede Charakter i Herregaardenes Bygningsmaade. Præg og Levning af denne Charakter fremtræde vistnok ogsaa i den gamle Gaard ved Klumfiordens Bred, som nedenfor noget nærmere vil blive vedrørt; men mere endnu i hine for omtalte ældre Herregaardsbygninger, hvilke, i en enkelt stærk, paa mægtige Svælvinger hvilende Snu-slænge, og i dennes yderst simple Indretning og meget indskrænkede Indrum, for vor Synsmaade mere har Præget af et muret Kastel, end af et brugeligt og beboeligt Huus. Jeg har tilforn*) beskrevet et saadant Stuehuus eller Boeningshuus ved Herregaarden Thiele i Jylland, der upaatvilelig er i det mindste en otte til ti Decennier ældre end denne Gaards nærværende, allerede 1585 af Jørgen Skram opførte, langt større Hovedbygning i tre Længer. Ved at eftersee Beskrivelsen af dette høist simple, men ogsaa høist solide Huus, hvis Mure i den 4 Allen høie, 18 Trin dybe Kielder have henved 5 Allens Tykkelse i Lysningen, vil man finde det af en ganske

*) Optegnelser paa en Reise i Jylland 1829. Nordist Tidsskrift III. Bd. S. 593. 91.

maabelig Høide (18½ Aln. fra Jorden til Tagmonningen) og Størrelse, (den indvendige Længde 23¾ Aln, til en Brede af 11½ Aln); men udmærket er blandt andet Kieldermurenes overordentlige Tykkelse. — Jeg har derimod nylig havt Leilighed til at undersøge en gammel dansk Herregaardsbygning af lignende Art i Skaane, der ikke alene i Størrelse og Fasthed overgaaer det gamle Huus ved Thiele; men er en i flere Henseender saa mærkværdig Bygning, at man upaatvivlelig tør antage, at den i sit Slags ikke har Lige i Norden.

Talen er her om det i Aarhundreder navnkundige „Glimminge faste Steenhuus“, grundlagt 1499 af Jens Ulfstand, beliggende i Jærestads Herred, (Christianstads Lehn) Balby Sogn, omtrent ½ Mil fra Stranden og en Mil fra Gimbrishavn, i en fra gammel Tid frugtbar og opdyrket jævn Egn. Endskiondt vi kunne gjøre os Haab om en udførligere Beskrivelse over Bygningen fra en, i arkitektoniske Forhold kyndigere og mere øvet Haand, vil jeg her foreløbigen meddele følgende korte Efterretning om dette mærkværdige arkitektoniske Monument over Adelsens Bygningsmaade i Danmark, ved Overgangen fra det 15de til det 16de Aarhundrede. Jeg kan derhos ikke andet end bemærke, at særskilt Lyst eller særegne Omstændigheder maa have bevæget Bygherren til at give sin Gaard en saa usædvanlig, næsten colossal Charakter i Bygningens Fasthed og hele Indretning; da denne overalt i hele Huset, som fra Kielderen til Loftet staaer næsten urørt af Tiden, (paa det formodentlig meer end een Gang fornyede Tag, og paa nogle nedbrudte Skillerumsmure nær), tyder hen paa at man har villet gjøre Borgen til et Castel. — Sine Omstændigheder ville uden Tvivl med al Rimelighed kunne søges, deels i Gaardens Beliggenhed ikke langt fra Stranden, deels i Tidens og Bygherrens historiske Forhold. Stieren af Glimminge, den i vor Historie bekiendte, af Kong Hans meget yndede Jens Holgersen Ulfstand,

navnkundig som Admiral og fiæf Stridsmand*), har uden Tvivl villet sikke sit „Steenhuus“ saavel mod Angreb af en landstigende

*) Jens Holgersen var en Sønnesøns Søn af Geert Ulfstand, den første kendte Mand i Slægten, der fik Glimminge med sin Kone Christense, Jens Holgers til Urup. Hans Fødselsaar vides ikke. Hans første Hustru var Holmgerd Arels D. Brahe (uden Tvivl Datter af Arel Brahe til Tostrup, Vasmæs og Krogholm d. 1487). Hun døde (i Følge Indskriften over Døren til Glimminge) 1495, paa Bisberg; og her giftede han sig anden Gang 1498 med Margrethe Trolle, Datter af Hr. Arved Trolle og Beate Thot. Længe var han K. Hanses Hovedsmand paa Gulland, førte jævnlig den danske Flaade i Østersøen mod Lybekerne, og havde selv Fribytterflibe i Søen mod Stæderne, hvorved han samlede stor Rigdom. (Hvitfeldt II. S. 1073). Om den store Priis, Kong Hans satte paa J. Holgersen, vidner den mærkelige, af Hvitfeldt S. 1087 kortelig omtalte Afbesaling, Kongen gav ham til sin Søn, og som endnu er til i Afskrift. Her hedder det, at: „Var det saa, at Nogen vilde os paa Halsen falde, eller fortrænge Vor kiære Søn: da er han den Mand, og saa tro og fast, at Vor kiære Søn maa fuldkommelig sætte og have sin Tro og Love til ham, og intet tvivle, at han sviger hannem i nogen Maade.“ 1509 overgav Jens Holgersen Bisberg Slot til Laurens Skinkel (s. Inventariet. i D. Mag. II. 146;) og har formodentlig siden levet paa sin Fædrenegaard Glimminge, til hvis Bygning han (efter Indskriften over Porten) lagde Grundstenen 1499 d. 1ste Mai. 1518, Søndagen næst efter d. 20de Jul. gjorde han i Hstad to af sine Døttres Bryllup (hvortil han indbød Hr. Henrik Krummedige paa Barbierg, at møde paa „Store Glimminge“). Foruden denne Gaard skal han (efter Alevensfeldts Optegnelser) ogsaa have opbygget Drupi Venestad Sogn, hvor et gammelt Steenhuus endnu findes. (s. Anm. nedeaf for S. 238.) Han efterlod 3 gifte Sønner og 4 Døttre. Af Sønnerne fik Børge Glimminge og Drup; men da dennes eneste vorne Søn Holger døde ugift, arvede Søsteren Margrethe (gift med Erik Rosenkrantz til Landting) Glimminge og Drup; og paa denne Maade kom i det 16de Aarhundrede disse Godser til Rosenkrantzernes Slægt, hvilken endnu eier Drup. Jens Holgersen Ulfstand døde 1523 d. 6 Febr. i Følge Liiggstien, som findes i Balby Kirke med denne Indskrift:

Hic Dominus Miles Jens Holgersen requiescit,
Strenuus & mitis, qui de Glimminge recessit.
Mortuus in festo Dorothee manifesto,
M. D. bis deno Anno domini quoque trino.

Her ligger ogsaa hans Fader Holger Pentzsen Ulfstand, d. 1482; med

Fiende (Cybellerne), som imod uuelige Indfald fra Sverrige; da det sidste grumme Indfald i Skaane af Carl Knudsen (1452) endnu maatte være i frisk Minde, og Danmark under Kong Hans stod i et lidet fredeligt Forhold til dette Rige.

Glimminge Steenhuus er en, om ikke særdeles stor, dog for sin Tid meget anseelig og høj Bygning; den tredie Etage, som udgjør et eneste uafdeelt Rum, er indenvægs 40 til 41 Alen lang og $15\frac{1}{2}$ Alen bred; og Murene ndmærkede ved, at de endnu i denne Etage ere 3 Alen tykke, skiondt deres Tykkelse i Kielderen ikke er over 4 Alen, og i underste Etage henved $3\frac{1}{2}$. Siden af alle 4 Stager, Kielderen iberegnet, fra Jorden indtil Taget, vil paa det nærmeste udgjøre 28 til 30 Alen. I Kielderen findes i en af dens Afdelinger en svær, af ottekantede Sandsteensprismer sammensat Pille, som fra Gulvet indtil de ved Jernbaand i eet forbundne 4 svære Bjelker, der strække sig langs henad dette Kielderrums Midte, maaler 7 Alen i Siden; hvilket saaledes omtrent kan angive Kielderbygningens Høide. Men under dens Bund har man for saa Nar siden udenfor Muren gravet sig 4 Alen ned i Jorden, uden at naae Grundvoldens Begyndelse. Helt Bygningen er opført af grovhuggen skaansk eller gullandsk Kalkstener, i Skiver af 6—9 Tommers Tykkelse; Grundvolden over Jorden derimod af større, mere firkantede Blokke af Kalksteen og Granit; og Husets Hjørner ere indfattede med skarpt tilhugne Granit-Dvadre af $1\frac{1}{2}$ —2 Alens Længde, der hvile saa urokkede og retvinklede paa hinanden, som om det var to eller tre Nar, ikke halv- eller fjerdehundrede Nar siden at dette Bygningsværk opførtes. Et

denne Indskrift paa hans Gravsteen: A. D. 1482 obiit nobilis vir *Holgerus Henrici*, qui fuit hic sepultus, cum uxore sua Dna Birgita. Af dennes talrige Efterkommere var Axel Melchiorssen Ufstand til Axelbold (gift med Else Lange) den sidste af Slægten. Han døde 1631, og Baabenet nedlagdes i hans Grav i Lunds Domkirke.

geledes ere Husets saa, smaa og firkanterede Vinduer (i den ydre Muuraabning omtrent 3 Fod høie, og $1\frac{1}{2}$ til 2 Fod brede) i begge nedre Etager indfattede med glathugne Karme af Granit, og have udentil mere Udscende af Skydehuller (hvortil de ogsaa ere indrettede) end af Vinduer. Uagtet denne deres ubetydelige Storrelse, give Vinduerne dog, ved Murens store Lysaabning ind ad til alle tre Sider, langt mere Lysning i Værelserne, end man venter sig. I den 3die Etage ere Vinduerne derimod noget større, naac længere ned mod Gulvet, ere udmurede med brændte Steen, og have været rundbuede.

For at begynde med denne Etage, da er det tydeligt nok, at dens Bestemmelse har været, derfra at lede Borgens Forsvar mod en i fiernere Afstand beleirende og angribende Fiende. Denne hele Etage, hvor intet Spor til Skillemure er at finde, har uden Tvivl tient Knegtene eller Høffvendene til sædvanligt Opholdssted ved Dag og Nat; dens fire Sider ere at betragte som ligesaa mange Batterier. De noget rummeligere Vinduesaabninger, forsynede med Huller i Muren til at sætte stærke Bomme for Lugerne, ere her saa store, at de tilstede uhindret Udblik og Omblis i Eggen, og kunne tillige have været benyttede for det sværere Skyt; de have samme Indretning, som Vinduerne i de to nedre Etager, nemlig en opmuret Bænk til Sæde paa hver Side af Vinduet, og en ligeledes forholdt Tværbænk i Muren midt for Vinduesaabningen. Midt paa Bygningen, ud imod Gaarden og lige over Indgangen, findes her i denne Etage anbragt en meget svær og bred, buformig udhugget, i Muren befæstet Udbygning af Sandsteen; med omtrent et Par Alens Mellemrum. Den ligner vel nogenlunde Sideskyt eller Støttepiller til en Altan; men jeg tør ikke afgjøre, om der ikke tillige har været Indretning til en Vinde, for at ophidse Ammunition og andre Fornødenheder paa det øverste Loft; maaskee ogsaa for derfra igiennem en Luge at nedstyrte Stene og desl. paa

en stormende Fiende. De egentlige Skydehuller, tienlige til de paa den Tid brugelige lange og smalle Kanoner — hvilke Huller her ikke ere i deres Form og Stilling af de ovenfor omtalte, i Herregaardene fra 16de Aarhundrede, men næsten horizontale, eller med en meget ringe Skraaning — holde omtrent et Qvarteer i hver Side af den firkantede Abning, der endnu heel igiennem Muren er forret med Fyrreplanter. De ere anbragte i dobbelte Rader, deels imellem, deels over Vinduerne. Forsvaret fra dette Sted maatte saaledes især gaae ud paa, ved den Tids Artillerie *) at un-

*) Der vil ubfordres en noiagtig Undersøgelse af de faa Levninger som ere bevarede af det 16de Aarhundredes Skydevaaben, ligesom flere Erfaringer om Beskaffenheden af de gamle Gaardes Taarne, Mure og Skydehuller, for at kunne afgjøre, hvilke forskellige Arter af Skyt man har kunnet benytte sig af til deres Forsvar. Man maa dog overhovedet, og med faa Undtagelser, tænke sig Herregaardenes Befæstning mere beregnet paa at kunne modstaae og afflaae pludselige Overfald og Overtumplinger, end paa at kunne affholde faa langvarige Besleiringer, som Slotte og Borge udholdt i det 15de Aarhundrede, eller endnu tidligere, for Brugen af Krubdet og af det svære Besleiringskyt frembragte store Forandringer i Forsvarsstrigen. Det Skyt, man kunde anvende i Gaardenes Bygninger og paa Taarnsofterne, har naturligviis ei kunnet være meget svært, og har vel især hørt til de saakaldte Slanger, halve Slanger og Falconetter, der omtrent skød Kugler paa 6—2 Punds Vægt. I et Par Inventarier fra større og betydeligere danske Slotte og Fæstninger (Bisborgs fra A. 1509, hvilket netop er Jens Ulfstands, da han afleverede dette med Skyt stærkt forsynede Slot til Laurig Skinkel; og Helsingborgs fra A. 1537, da dette Slot blev overleveret af Hr. Tyge Krabbe til Peder Skram) forekomme endeel af den Tids danske Benævnelser paa de forskellige Slags Skyt, hvilket bestod deels af „Steenbøsser“, hvoraf man skød med Stene eller Steenkugler; deels af „Lødbøsser“, som vare mindre og hvortil brugtes Kugler af Jern eller Bly. (Jvf. D. Mag. II. p. 52 og 148.) Stykkerne benævnes her isørrigt efter deres Art og Størrelse: Lovedbøsser, Skærpentiner, Slanger, Salvslanger og Sagebøsser; og her sees, at man havde dem baade af Kobber og Jern. Føstes de paa Lavetter (Skyelader) i Marken, da kaldtes de ogsaa Kærrebøsser. Om det, som (l. c. p. 148) forstaaes ved „Kammere“ til Bøsserne, jvf. E. Adlersparres Afh. „om Svenska Krigsmagtens tilstånd“ etc. Vitterhets, Hist. och Ant. Acad. Handl. III. p. 241. 42.

derstøtte det ydre Forsvar, som førtes fra Voldene og indenfor Graven, og at holde Fienden udenfor samme. Var det kommet saa vidt, at han havde forceret de ydre Værker: da stod tilbage, at forsvare Huset eller Castellet selv, og herpaa ere de to underste Stager aldeles indrettede.

Døre og Vinduer i disse Stager have de sædvanlige dybe Huller i Muren paa hver Side, til at skyde Bomme for Eugen. Havde en indtrængende Fiende stormet den ydre Indgangsdør — den eneste paa hele Huset*) — da var der indenfor Døren, oven over den massive Steentrappe, som fører fra Kieldervaanningen op til første Stage, i Muren anbragt en med Sommer foret Rende, som har hele Trappens Brede, og tydeligt nok har havt den Bestemmelse, at man herigennem lod nedsynke et vægtigt Jerngitter. Bag dette kunde Besætningen, naar den trak sig tilbage fra Indgangen, med stor Fordeel forsvare sig mod Fienden, for hvem det endog maatte være umueligt at kunne holde sig i Døren og Kielderopgangen imod de bag Gitteret posterede Skytters Ild fra Trappen. Man sees endnu ovenfor Trappen Spor af Stedet, hvor en stærk Vindebom til at nedhise Gitteret har været anbragt.

Naar man fra denne Trappe og et Slags trang Forstue eller Trappegang, gennem haandtykke Egedøre, træder ind i første Stages Hvælvinger, da finder man dette hele Huusrum deelt i to Hoved-Afdelinger. Den største af disse har mægtige firdeelte Hvælvinger, som i Midten hvile paa en ret zirlig ottekantet og heel Sandsteenssoile, hvis Fod gaaer ned i Gulvet, og igjen hviler paa det før omtalte Vielkelag eller Vielkeknippe og sammes Grundsoile i Kielderen. Ovenover den først omtalte Soiles udhugne Fod, om-

*) Over den er anbragt et Hautrelief i Sandsteen, hvorpaa Eygherren Jens Ulfs taud forestilles imellem begge sine Fruer. Derunder læses een, eller rettere tre Indskrifter (jvf. Anm. ovenfor S. 218), som vel have afkrevene; men fem nu af Tagdryp ere saa afvaskede, at det ikke var mig muligt, og vil være særdeles vanskeligt, nøiagtigen eller bogstavret at copiere dem.

trent 5 Dvarteer over Gulvet, er anbragt en ottekantet 4—5 Tommer tyk glat Plade af Gullandssteen, uden al Tvivl bestemt enten til Spisebord, eller til der at hensejtte Madfade og andre Kar. Med en lignende Plade er en Opmuring af samme Høide i en dyb Bøghuulning eller Niche bedækket, som findes paa den Side af Værelset, der er lige for hiint Bord; maaskee et Slags Anretningsbord, eller Stient. Dette store hvælvede Værelse, uden al anden Prydelse, end den omtalte Pille, og i det hele bygget og indrettet paa en meget massiv Maade, har alt Præg af at have været Gaardens Vorgesstue, hvor Svendene og de øvrige Folk samlede og fik Mad. Denne lavedes derimod uden Tvivl i Kielderen, hvor man ved Siden af den store Afdeling, der ligger under Vorgesstuen, finder et uhyre Urneste; egentlig et stort firkantet Værelse eller Kielderrum, hvis hvælvede Sidevægge paa de tre Sider efterhaanden i aftagende Skraaning tabe sig i et rummeligt Skorstensrør, og dettes Vidde formindskes, alt som det gaaer høiere op i Huset, og modtager Kamindrør fra de forskellige Stager. Her har altsaa paa en Maade hele Kioffen været een Skorsteen, hvor man har kunnet brygge, bage, koge Mad, o. s. v. Alt under samme Røgsfang. Efter min Mening har dette dog kun været Folkkioffen; og et andet Herstabskioffen har Vorgen maaskee haft i et betydelig stort hvælvet Værelse, hvilket tillegemed et mindre Rum indensfor samme, der kan have været Fadebuur ell. dsl., udgjør den anden Hovedafdeling af Iste Stage. Her findes et vel uden Sammenligning mindre, men dog betydeligt Urneste, med Steenplader paa Bunden, og ved Siden af samme, under et Vindue, en Indretning, bestaaende af en tyk, glat, noget udad heldende Steenplade, foran forsynet med en liden Rand, og med en i Graasteen huggen Udløbsrende giennem Muren. Dette Sted har ganske Udseende af en Kioffen-Vass, og kunde endnu bruges dertil.

En mægtig og steil Steentrappe, med 8—10 Sommer høie Trin, fører fra første op i anden Etage, hvilken jeg betragter som den, der har tjent Gaardens Herskab til Beboelse. Her finde vi ligeledes to Hoved-Afdelinger. Den ene og større af disse, som nu udgior et eneste stort Rum, der, ligesom hele tredie Etage benyttes til Kornmagazin, har tydelige Spor af to, ikke meget tykke Sværmure, som fordem have deelt Rummet i 3 Værelser, med Vielseloft. Den anden Afdeling, som ligger til Venstre af Trappen, udgior to hvælvede Værelser (eller „Steenstuer“, efter Udtrykket i vore gamle Folkeviser). Det ene, som er det ydre og største, har Korshvælvinger; det andet indenfor dette, som har en Tøndehvælving og øvrigt intet mærkeligt, er mindre. Jeg tænker mig i det sidstnævnte et Sovesværelse, og i hiint Familiens daglige Opholdsværelse; saameget mere, som det ikke allene har nogle Bægprydelser, men i sin hele Stikkelse frembyder noget mere pynteligt eller hyggeligt, og er det eneste Rum i hele Vorgen, jeg endnu kan tænke mig som beboeligt — ja, med den fornødne Indretning og Udpyntning, som et, vel noget alvorligt, men aldeles ikke ubehageligt eller uvenligt Opholdssted. Det har ogsaa tilstrækkelig Lydning, skiondt kun to, men ligesom overalt, indad vidt udskaarne Vinduer. Disse have ogsaa den sædvanlige Indretning med en muret Forhojning i Midten, og ved Siderne af samme Muurbænke, hvorpaa man baade kan have Sæde, og stige op til de høit anbragte Vinduesaabninger, der heller ikke fattes deres Bom-Suller i Muren. Det ene Vindue, nærmest Kammen, er det mærkeligste. Her er paa høire Side anbragt en stor, massiv, firkantet, glatsleben Steenplade, der synes at mangle den samme tiltænkte Indgravning. Ege overfor, til venstre, findes derimod, paa samme Maade indsat i Muren, en lignende ottekantet, omtrent 4 Sommer tyk Steenplade, hvori Bygherren paa en egen Maade har ladet sit Minde

bevare. Hans Billede, i fuld Rustning, findes indgravet midt paa Stenen; i høire Haand holder han Ulfstandernes, i venstre Brahernes Baabenskiold. Omkring Stenen, imellem ottekantede Paralleler, læses med stor, vel udhuggen Skrift: Jæk ær en Kempe stærk och stoor, Fra Gulland jæk till Schone for. 1485 (eller 1487.) Det sidste Aarstal er ikke tydeligt, og Ordet for (eller loor) har Steenhuggeren ikke faaet Rum til; men har maattet sætte det i Randen. I Midten af dette Vindue, imellem Muurbænkene, er anbragt en løb, fraa Sandsteensplade med Udlobrende i Muren, omtrent som den ovenfor omtalte, men noget mindre. I Værelset er desuden paa høire Side af Indgangen anbragt et i Dørens Høide indmuret Haut-Relief i fin Sandsteen, forestillende en siddende Madonna med Kristusbarnet. Dette ingenlunde daarligere Arbejde er vel uden Tvivl samtidigt med det i Steenpladen indgravede, men dog i en heel anden Stil, der synes at røbe en nederlandsk Mester. Et lignende Hautrelief, i samme Steenart, hvis Figurer dog ere i mindre Maalestok, er indmuret paa den Væg, der skiller Værelset fra det andet, som ligger indenfor, eller rettere ved Siden af denne Stue. Dette Relief forestiller Frelseren paa Korset, under hvis Fod er anbragt en Beenrad, og ved Siderne to staaende Figurer; det er indsat i Muren, oven over en temmelig dyb Niche, med en Opmurning af saadan Høide, at Stedet enten kan have tient til Sæde, eller til et Vægskab. Begge de her nævnte Konstarbejder ere uden Tvivl fra samme Tid og i samme Stil, som det over Indgangen anbragte Haut-Relief, der forestiller Bygherrens og hans to Husruers Billeder, med en dansk Indskrift nedenunder.

Kielber-Stagen, der har smaa Lysaabninger, omtrent lige med Jorden, har i dens Bygning og Indretning adskilligt, som fortjener en nærmere Undersøgelse og Beskrivelse, end her kan meddeles. Dertil hører f. Ex. et betydeligt, hvælvet Rum, *Historisk Tidsskrift. I.*

med en Muurfordybning i Baggrunden, og en lav firkantet Indgang fra det ovenfor beskrevne store „Storsteenskiøkken.“ Mogle have antaget det for at have tient til Fængsel, hvortil i det mindste Veligheden, og Indgangen fra Kiøkkenet, synes lidet passende. Da Rummet tillige maa være alt for stort til Vagerovn, og synes at savne den hertil fornødne Indretning, kan det muligens have tient til Forraadskammer for Brænde eller Levnetsmidler; hvortil dog en saa lav Indgang heller ikke synes at passe. Jeg maa tillige bemærke, at der i Kælderen paa samme Side, hvor Kiøkkenet er, findes et andet stort Rum med Tondehvælving, hvor bl. a. endeel mægtige Jernringe i Loftet synes at hentyde paa, at man her har ophængt Madvarer. Om der ingensteds i Kælderen kunde være nogen skult Indgang eller Nedgang til dybere, underjordiske Hvalvinger, hører til de Gienstande, jeg maa overlade til Andres senere Undersøgelse af Stedet.

Gaae vi nu fra denne gammel-danske Herreborg i Skaane over til den jydsk Borg, af hvis Bygning en fra Porttaarnets hvælvede Indførsel optagen Tegning er meddeelt i Steentryk: da finde vi her vist nok en Herregaardsbygning, maaskee et halvt Aarhundrede yngre end Glimminge Steenhuus, og som allerede fremviser den i første Halvdeel og henimod Midten af 16de Aarhundrede, i Danmark ved dette Slags Bygninger opkomne og indførte Stil og Indretning. Men vi finde tillige en Gaard, hvis hele Charakter og hvis i alle Dele vel bevarede Skikkelse baade vidner om høj Alder, og om særdeles Omforg for at give dette Herresæde Fasthed imod Angreb og Fiendes vold. Jeg tør imidlertid, og det saa meget mindre, som jeg desværre har manglet Leilighed til selv at see og undersøge denne Bygning, ingenlunde afgjøre, om det gamle Sagn, at bemeldte jydsk Borg og dens Besætning har modstaaet og afflaet Bondealmuens Angreb i Skipper Clements Feide, kan henføres til

den nærværende Bygning. Jeg finder dog ingen Anledning til at antage denne for at være saa gammel; men snarere, at den er opført efter 1510.

Paa Vestkanten af den Halv, som danner det frugtbare Salling Land, i Røding Herred og Sogn, ligger, nær ved Elmsfiordens Bred, den gamle Spottrup Gaard, som i det 15de Aarhundrede og tidligere var en af Viborg Bispestols Eiendomme, hvilket den blev indtil efter Reformationen, da Gaarden som Kronelehn første Gang 1559 blev overdraget den bekfendte Rigets Marsk, Hr. Otto Krumpen. Ligesom saa mange andre Gaarde er den anlagt paa en Grund, der har været enten ganske, eller for en stor Deel omgivet med Vand. En Sø dækker endnu hele Vestsiden af Gaarden, og en syd Gng eller Mosegrund, som for ikke meget længe siden endnu var en Deel af Søen, gaaer op til den opdæmmede Bei, der løber nær forbi Gaardens ydre Grav; mod Sønden er Eggen ligeledes et lavt og sumpet Hedeland; mod Nord er Landet fladt, men lidet høiere, og mod Østen bakket. Da Gaarden selv, som man let kan overbevise sig om, er bygget paa Sumpgrund, maa Muurgrunden først have været pælet, inden Grundvolden er lagt, som Tilfældet er med mangfoldige gamle Herregaarde. Spottrups Hovedbygning bestaaer, som Tegningen antyder, af tre sammenbyggede Fløie, hvoraf Hovedfløien ligger i Syd og Nord; de tilbyggede Sidesløie vende mod Vesten, og alle tre ere lige høie. Hele Husets Høide angives til omtrent 30 Alen (hvilket vel er at forstaae, fra Jorden til Gavlspidserne, som allerede er betydeligt nok). Under alle tre Længer findes hvælvede Kiældere, som dog ere høiest under den østlige, hvor Korshvælvingerne heel iglennem hvile paa en Rød Piller af hugne Steen. Derimod er der endnu i den sydlige Fløi hvælvede, meget høie og rummelige Værelser, og disse, saavelsom de øvrige Værelser, ere meget lyse, da Vinduerne ere store, og Murene i deres

Lysaabning have en stærk Udvidning indad. Deres Tykkelse er anseelig, og omtrent svarende til Murene i Slimminge Steenhuus; de holde nemlig i Kielderen 4 Alen, i første Stage $3\frac{1}{2}$, og i anden omtrent 3 Alen. Midt imellem de to Sidefloie er opført et svært Porttaarn, eller en firkantet, taarnagtig Bygning med en høi og hvælvet Indkørselsport. Dette Taarn, hvis Gavle have lige Høide med Bygningens, er vel forsynet med Skydehuller, i dobbelte Rader, de nederste for at kunne bestrøge Broerne og den lige Giennemførsel giennem Volden; de øverste for at kunne skyde over Voldene paa Velsirerne. Det samme har kunnet finde Sted fra de Skydehuller, der vare anbragte i det runde Trappetaarns øverste, noget fremspringende Stokværk; da i det mindste disse Skydehuller høine sig over Tagryggen. Paa begge Sider forbinder en stærk Muur, hvis Høide naacr op til Vinduerne i anden Stage, Porttaarnet med begge Sidefloiene, hvis Gavlender staae i Linie med Taarnets; og øverst i denne Forbindingsmuur er anlagt en saakaldet „Vægtergang“, eller bedækket Gang med Skydehuller*). Giennem denne Gang kan man fra begge Floie gaae ind i Porttaarnet, som desuden er forsynet med en muret Snegletrappe.

Paa Østet over alle tre Floie ere Murene opdragne saameget høiere end anden Stage, at Skydehuller der have kunnet anbringes. Her findes ogsaa paa en af Siderne to perpendicularre, firkantede Huller ned i Muren under Taget, omtrent $\frac{2}{3}$ Alen paa hver Side, og henved 4 Alen dybe. Skøndt de saaledes, som det synes, ere saa dybe og rummelige, at et Menneske deri kunde nedhises og staae i Skiul: have de dog rimeligvis havt en anden Bestemmelse, maaskee til at skjule Penge og Kostbarheder deri. Inde i Gaarden ere anbragte to Trappe-

*) Gisselfeldts to Floie vare tilforn forenede ved en lignende Muur, hvori der ogsaa skal have været en Vægtergang (Ungdomsbvandr. i Fødelandet S. 15.)

taarne; det ene, i det venstre Størne fra Porten af, er rundt og er omtrent i den Høide, hvor det hæver sig over Bygnings Tag, forsynet med en noget fremspringende Udbygning, med rundbuet Muurkrands, som Tegningen udviser. I dette øverste runde Taarnrum ere Skydehuller anbragte. I øvrigt føre Snegletrapper af Træ, af den sædvanlige gamle Construction, hvor Midtpillen dannes af Trinnets smalleste Ende, i begge Taarnene op til Værelser i første og anden Stage, og til Loftet.

Nær uden om Gaardens fire Længer løber en dyb og bred Grav, der endnu staaer i Forbindelse med Søen, og denne firkantede Grav er omgivet af en i ældre Tider meget høi og høi Jordvold, hvis Høide dog, som kiendeligt er, har været meget ulig paa de forskellige Sider. Høiest er den endnu paa den østlige Side, nemlig 14 til 15 Alen; her er endog en Deel af Brystværet tilbage, hvor man endnu finder tydelige Spor til Abninger for Stykkerne. Det er ogsaa et Sagn paa Gaarden, at Volden paa denne Side skulde have været saa høi, at kun Spiret af det runde Trappetaarn var synligt over samme; hvilket vel tør være Overdrivelse. Imidlertid er det bemærket, og vel ei uden Grund, at Forsvaret paa den østre Side maatte være vanskeligt, da Markerne paa den Kant, i det mindste nu, ere noget høiere end Volden, hvilken isørigt hviler paa en Sumpgrund, og derfor saameget mere nødvendigen har maattet synke i Tidernes Løb. Paa den vestlige Side har Volden altid været lavest, da Forsvaret her kunde føres fra Vægtergangen og Porttaarnet; og paa den søndre Side har Spøttrups nærværende Gier taget nogle Alen af Voldens Høide, for at faae Udsigt over den fra Vinduerne i underste Stage. Uden om Volden løber den anden, ligesaa dybe og brede Grav, og paa Nord siden af denne sees Spor efter Udenværker. De murede Broer over begge Gravene paa Vest siden ere derimod forsvundne, og en opdæmnet Jordvei er anlagt over samme, ad hvilken Ve

nu Indkørselen stcer til Hovedbygningen. Imidlertid har man først for 4 Aar siden tilfældigviis, ved at kaste en Nabning ind i Jordvolden, paa den nordre Side af Indkørselen, opdaget en hidtil skjult Dvn-Hvælving i denne Vold. Her fandtes en Formuur, 1½ Alen høj og nogle Alen lang, dækket med Muurværk; og i denne Formuur to firkantede Nabninger, af 7 Tommers Vidde, som førte ind til en liden hvælvet Dvn, lige med Jordfladen, hvis Bestemmelse ikke let vil kunne angives, da den til Vagerovn var for lille; og det vel er uvist, om den (som Gaardens Eier har meent) kan have været brugt til at gløde Stene eller Kugler i til Forsvar. Imidlertid fandtes Spor af stærk Røg baade i Rorene og i Dvnen, og i denne tillige Levninger af Kul og Aske.

Det er troligt, at mueltgen flere Opdagelser af underjordiske Hvælvinger og Gange kunde gøres, f. Ex. under Portaarnet*); ligesom der ogsaa savnes Underretning, om man ikke i dette Laarn finder den ved de gamle Herregaarde sædvanlige Fængselskelder anbragt i Porten. Ladegaarden er ved denne Gaards Anlæg ikke taget med inden for Volden og Gra-

*) Jeg har nyligen seet meget mærkelige Substructioner af den Art paa Herregaarden Skarholt i Skaane. I Porten, paa det sædvanlige Sted til høire Haand, findes to Indgange til smaa hvælvede Rum, hvilke dog her ikke ere Hovedsagen. Fra dem fører nemlig et Slags Snegletrappe ned til underjordiske Hvælvinger, som løbe i dobbelte Retninger under Porten, og endnu dybere ned under Gaardens egentlige Kieldere. Man har endog i Jorden fundet Spor til en Kielder eller Hvælving, bygget under den øverste; men da Nedgangen i disse underjordiske Rum er er baade vanskelig og farlig, og Hvælvingerne meer eller mindre ere fyldte med Vand, har man aldeles ingen fuldstændig Kundskab om deres Bestaenhed, eller noget tydeligt Begreb om deres Bestemmelse. Der berettes mig, at der i en af disse Kieldere skal findes en muret Brønd i Jorden; dette er maastee dog kun en Vandsump, for at samle det fra Graven eller op af Jorden indtrængende Vand. — Lignende dobbelte Kielderhvælvinger skulde findes under Porten, eller under Kampsartaarnet, ved det gamle Kolding Slot.

vene; dens Bygninger ligge udenfor den ydre Grav; og en saadan Beliggenhed er vist nok den, som hyppigst foresindes. Det kan vel ei andet end forekomme os noget synderligt, at man i hñn Tid ikke skulde have tænkt paa, hvad Skade en Fiende maatte kunne tilfoie Borgens Herre og dens Besætning, enten ved at plyndre Ladegaardens Sædsforraad og Dvægbesætning, eller ved at stifte Jld paa Bygningerne. Men det er heller ikke vanskeligt at begribe, at et Forsvar mod en beleirende og angribende Fiende, der ikke blot skulde indskrænkes til Baaningshuset, men ogsaa udstrække sig til Udhusene, maatte overgaae de allerfleste Herremænds Kræfter og Forsvarsmidler.

De her meddeelte Bidrag til Spottrup Gaards Beskrivelse (deels efter adskillige, af Gieren givne Oplysninger, deels efter en tidligere, trykt Efterretning om Gaarden*) savne i flere Henseender den Fuldstændighed, som kun en nøiagtig Undersøgelse paa Stedet selv kan tilveiebringe. Flere hindrende Omstændigheder have hidtil berøvet os en saadan. Vi haabe, en anden Gang at være i Stand til at kunne meddele et Tillæg til disse Blade; og maa imidlertid noies med at angive de faa historiske Efterretninger om Spottrup, som kunne hjemles ved Gaardens overblevne og der endnu bevarede Brevskaber, hvilke have været os meddeelte af Gieren til Afbenyttelse. Om endog disse hverken ere mange, eller betydelige, og ikke strække sig høiere op i Tiden, end kort før Reformationen, og heller ikke indeholde noget, der kunde lede os paa Spor om Gaardens Bygning, eller give Kundskab om dens Tilstand og Skiebne i første Halvdeel af det 16de Aarhundrede: have de dog sat os i Stand til at meddele en fuldstændig og nøiagtig Fortegnelse over Gaardens Besiddere, fra 1559 til nærværende Tid; og deri at berigtige adskillige mindre noi-

*) Efterretninger om gamle Borge i Danmark og Hertugdømmerne (af Dr. J. G. B. Becker). 1ste Samling 1830. S. 88—91.

agtige Opgivelser i Danske Atlas, hvor Spottrup omtales i 4de Bd. S. 762—64. Hertil have ogsaa nogle Bidrag kunnet udbrages af et Haandskrift: Roding Kirkes Regnskabsbog fra 1579 til 1686, som ligeledes endnu glemmes blandt Gaardens ældre Papirer og Afdomsbreve.

Spottrup, (eller Spydtorp, som maaskee har været Gaardens oprindelige Navn*) tilhorte før Reformationen Bispestolen i Viborg, og bestyrede ved en Official eller Foged, som Biskopperne holdt paa Gaarden, til hvilkken Biskop Jørgen Friis 1523 erhvervede Virkeret, ved K. Frederik den Førstes Brev, som lyder paa: at Biskoppen og hans Efterfølgere skulde nyde og have Ryttinge (Rodinge Sogn), med alle dets Indbyggere, hans og Stiftets Borne, under eet Virketing til Krøgeberg Virk**); og at han maa lade lægge dette Ting paa et bekvemt Sted hos hans Gaard Spottrup, og der lade holde Virketing, og hjælpe hver Mand i Virket til Lov og Ret†).

1533, Loverdag næst efter Søndagen Eøtare, har Christen Nielsen i Kergaard, paa samme Biskops Vegne, taget Lovhævdens Vidne paa Rodinge Herredsting paa Spottrup og alle hendes rette Tilliggelse i Rodyngsogn og Krebergogn, som der nu tilligger, og af Arlids Tid tilligget haver. Ligeledes vides der, at samme Christen Nielsen lod læse 4 vel befeglede Pergamentsbreve; det første lydende: at Hr. Jens Lauesen, Biskops Knuds Official paa Spottrup, havde indvundet til

*) Spottrup og Spyttrup skrives i Tingsvidnerne af 1533. 3de tidligere Documenter fra det 16de Aarhundrede sædvanligen Spottrup og senere Spøtterup. I Skaane findes i Ingelslad Herred et Sogn, der endnu hedder Spiudtorp eller Spydtorp.

***) Krøgeberg, nu Kreiberg Sogn, er Anneret til Rodinge.

†) Danske Atlas. IV. S. 736. not. e.

Viborgs „Bisdom“ Spøttrup „med alle Spøttrup Fang, og all Spøttrup Sø, tvært og endelangs til alle Land;“ det andet, et Tingsvidne af 8 Mænd, at de havde aldrig hørt eller spurgt, at Nogen havde „givet Last eller Kyære“ (Klage) paa forskrevne Gods og Sø, før Thomas Jensen*). Det tredje en Herredsbdom fra bemeldte Herredsting, som domte alle Viborg Bispestols Breve paa Spøttrup ved Magt; og det fjerde: at „Cas Jepsen Landstinghorer“ har domt Spøttrup Gaard og Gods i Røding Herred og Spøttrup Sø til Viborgs Bispedomme. — Dette Brev paa Papir, udstedt af „Per Nielsen i Vebit“ (Veiby) Herredsfoged i Røding Herred, er det ældste Document om Spøttrup, som høves i Originalen; men er meget beskadiget og paa flere Steder ulæseligt.

Samme Aar (1533) har Biskop Jørgen Friis for Spøttrup udvirket en saakaldet Forfølgning til Laas**), og erhvervet Rigens Raads første og tredje Stadfæstelsesdom paa Giendomsretten til Gaarden „med Spøttrops Fang og al den Sø til Wadom Land, tvært og endelangs til alle Lande, som ligger hos Spøttrop Gaard.“ Disse Domme, udstedte af „Torben Bilde, Archielectus til Lunde Domkirke og menige Danmarks Riges Raad“, (Slagelse, die beati Olavi regis, og die Severini confessoris, teste Nic. Arnsseldt, Iustitiario regni) høves endnu, vel bevarede, og en Vididsse af det første, fra Viborg Landsting af 1593.

Efter Reformationen var Rigets Marsk Hr. Otto Krumpen til Trudsholm den første, som 1559 af Frederik II blev forlehnet med Spøttrup; og da han døde 1569**) fik Jakob Rosstrup denne Konges Brev, at han maatte indløse fra Fru

*) En Thomas Jensen, Vebner, eiede Herregaarden Laas i Rødingherred 1472. D. Atlas. IV. p. 755.

**) Jvf. R. Rosenvinges danske Retshistorie. II. 2. Udg. S. 213.

†) f. D. Atlas. IV. S. 461. 763.

Anne Lykke, Hr. Otto Krumpens Efterleverste, Kronens Gaard Spottrup. Men Maret efter (1570) blev Grev Synther af Warby, der havde tjent Frederik II. i Syvaarskrigen som Krigs-
 overste og siden som Marskal, arvelig forlehnet med „Spottrup
 Gaard og Gods“ og da han var forlovet med Dorothea, Hr. Iver
 Krabbes Datter, men døde af langvarig Sygdom 1572 før Bryl-
 luppet*), beholdt hans Forlovede Gaarden, endog efterat hun
 havde giftet sig med Benedict v. Ahlefeldt, og som enke efter ham
 (1577). 1579 blev Danm. R. Raad Henrik Velov af samme
 Konge arvelig forlehnet med Spottrup**); han nævnes 1594
 „Hovedsmand paa Hals“, og 1598 „Befalingsmand paa Skalløe“;
 han døde paa Spottrup 1606, og ligger begravet i Røding
 Kirke, saavel som hans Son Claus Velov, der arvede Spot-
 trup, var gift med Karen Lange, og døde 1620. Fra Henrik
 Velovs Tid have ved Gaarden en Række af Tingsvidner,
 Herredsbomme og andre Documenter angaaende en Trætte,
 som i 1595 opstod med Gieren af Badum Mølle og By (i
 Liim Sogn) om Fiskeriet i Spottrup Sø og i Nagangen „Søn-
 den for Badum Møllestene“, og om et Stykke Eng, kaldet
 „Meldstrømme“ eller „Midtstrømme“, liggende „Sønden Bækken,
 som løber paa Badum Møllested.“ Henrik Velov lod den 1ste
 Dec. 1593 paa Røding Herredsting tage et Tingsvidue af 13
 Dannemænd, som kunde mindes fra 20 til 60 Aar, og vid-
 nede „hver efter sin Alder og Minde“, om Spottrup Gaards
 Ret til Soen; og „at der ikke har været anden Mølle-
 dam til Badum Mølle, end fra Spottrup Gaards Sø.“ m. m. Et
 Forlig i den Anledning (ved Mægling af Hans Lindenow til
 Drølev og Gste Bilde til Ellinge) sluttedes paa Spottrup d.
 6te April 1594, imellem Henrik Velov paa den ene Side,

*) S. Frederik den Andens, af Hesen udgivne Krønike. S. 255. 272.
 P. Dres Levnet af Ryge. S. 265.

***) D. Atl. IV. 763. jvf. D. Mag. II. p. 260. IV. 159.

og Este Brok til Estrup og Erik Svas til Hørgaard; hvori tillige berammedes et Nastedsmøde „tilkommende St. Lauridsdag“ for at lade sætte Pæle imellem Spottrup Sø og Wadum Enge.“ Henrik Below havde kort tilforn (den 4de April) ladet opkræve et 12 Mænds Tog, hvilke ottende Dag derefter svor paa Rødinge Birketing: at de med syv Stene og een Pæl havde indstenet og stabelet et Stykke Engjord „som Kaalgaarden til Wadum (Wayom) Mølle paaligger“; og at de satte Stene og Pæl i Henrik Belows egen Grund og Eiendom, og i ingen andens.“

Ligeledes havde Henrik Below i Maret 1598 en Trætte om adskillige Poster med Thomas Fast (til Katholm**), som havde Gaarden Lund paa Mors i Forlehning, særdeles om Th. Fast's Ret til at benytte Færgestedet imellem Nymølle i Rødinge Sogn, Salling Land, og „Sellesø“ (Sellerslevø) paa Mors. Denne Trætte blev, ved Mægling af Peder Munk til Estrvadgaard, Danmarks Riges Marsk, og 5 andre Adelsmænd, afgjort paa et Møde i Viborg Domkirke d. 25de Sept. 1598, saaledes at det skulde være Th. Fasti uformæent at bruge dette Færgested, saalænge han havde Lund i Forlehning. Et andet Tvistepunkt imellem dem om Regnskabet for Nalsø

*) Uden paa dette Tingsvidne er tegnet: „Eiers-Breff paa et stode Eng ved Wadum Mølle.“ I Documentet hedder det om Sandemændene: at de stod Besien ved Wadum Møllested „oc ther begiönte dieres egers edt; ligesom der i det anforte Forlig forekomme Udtryffene: „At H. Below har ladet opkræve Eiere at indstene Spottrup Sø“; og at begge Parter „haffuer affstaait then opkræffuelse thi haffuer vilt haft paa baade sjder, baade till Eyerment och sanndemænd, vndtagen thed lille stöcke Eng, kaldis mitströmme, som Eyer(e) nu haffuer omstenit.“

**) Han havde mistet sit ene Öie i Slaget ved Falkenberg, byggede Katholms to Fløie med tre Taarne 1588, og døde A. 1600. Hans Enke, Christentse Bryffe, lod bygge et stort Huus i Aarhus 1606, som hun kaldte „Trods Katholm.“ (D. Atl. IV. 331. 32.)

Kirketiende, vedkommer ikke Spottrup, men hører til H. Belows Bestilling, som Befalingsmand paa Kals Slot, hvorunder Nalsø Kirke (i Sønder Herred, Aarhus Stift) laae.

Under Henrik Belows Son, Claus Below, som arbejdede Spottrup, fornyedes Trætten om Fiskeriet ved Vadums Mølle, som Tingsvidner af 1610 og 1616 udvise. Claus Below døde 1620 (i Marts eller April). Hans Gifte Karen Lange eiede Spottrup (som Rødinge Kirkebog udviser) fra 1620 i April til 1643; da Rødinge Kirke „bekom meste Parten sin Tinde paa Kirckfuen; dog Kircken ingen fordiell deraf kunde bekomme, formedelst Fiendernis Indfald; var derfor øde och spolerit.“ Senere forekommer hun ikke i Kirkebogen; men den 13de Dec. 1647 var Henrik Below, Claus Belows ældste Son (gift med Pernille Dwigow) Rødinge Kirkes Børge. 1648 d. 15de Februar fæster Fru Sophia Staverfkov Rødinge Kirketiende, og skal „efter Stedsmaals Brev“ give 30 Daler og 9 Skl. i Indfæstning. Hun har vel altsaa dengang allerede været i Besiddelse af Spottrup. Der findes et originalt Skøde paa Pergament af 18. Jul. 1650, med 6 hængende Segl, hvorved Henrik Below til Hindstedgaard, Befalingsmand paa Nastrup Slot, Tyge Below, Befalingsmand paa Hindsgavl, Lauritz Below, kongelig Secretair, og Anne Wifstand, sal. Frederik Belows til Arelvold (d. 1648), sælge og bortskøde til Fru Sophie Staverfkov til Nessrup, sal. Lauritz Ebbesens til Sonnerup Efterleverfke, deres Hovedgaard Spottrup, med al tilliggende Eiendom, Herlighed og Rettighed i Rødinge, Mollerup, Kirgaard, Kirby, Estrupby, Grundvad (en enkelt Gaard) og Nymølle, Alt i Rødinge Sogn; i Kreiby og Gindrup By, Kreiberg Sogn, og i Vadum By, Limb Sogn. Disse fire, Henrik, Tyge, Lauritz og Frederik Below vare Claus Belows Sønner, og have saaledes i Fællesskab, efter deres Moder Karen Lange arvet, og derefter bortsolgt Spottrup Gaard.

Fru Sophie Staverskov findes som Fæstler af Rødinge Kirke-
tiende endnu 1655; hvorimod i hendes Sted 1656 i Kirke-
regnskabet forekommer „den gode Mand Mogens Kruse“,
der 1657 nævnes „Ørlig og Velbyrdig Mand Mogens Kruse
til Spottrup“, og i Fortegnelsen over Eterne bag i bemeldte
Bog kaldes „Oberst til Hest.“ (1657, 58 og 59 havde Kir-
ken ingen Indtægt, „formedelst fiendelig Indfald, og Ufreds
Tilfald.“) Kirken eiede endnu 1662, foruden dens Tiende,
(15 Orte Rug og 15 Orte Byg, som til Spottrup opblerges)
6 hele Bøndergaarde og tre Aagre, hvoraf den tog Landgilde,
og i Dvægtiende 11 Lam. Dens hele aarlige Indtægt var i
bemeldte Aar ansat til 16 Edr. 3 Skpr. Rug, 25 Edr. Byg,
6 Edr. 8 Skpr. Havre, i Penge 313 Sldr. 3 Mk. 6 Skill.
tilsammen efter Tarten i Penge 505 Sldr. 1 Mk. 10 Sk. Oberst
Kruse forekommer endnu 1675, som Skyldner til Kirken; men
nævnes i April 1678 som død. Den i Danske Atlas IV. S. 765
forekommende Efterretning om en yngre Oberst Kruse, „maaskee
den Andens Søn“, er urigtig. Der findes blandt Gaardens
Documenter en Transport af 3. Mai 1669, hvorved Lands-
rets Notarius Marcus Kohlblatt, som paa Grund af
Gjeldsfordringer, i Forening med sin Broder Joachim Kohl-
blatt, havde faaet Judsørsel i Spottrup, hvilket Gods de nu
„i omtrent 4 Aar rolig have besiddet i Fællig“, overdrager sin
Andeel i Godsset til bemeldte sin Broder Joachim. Heraf
sees, at Oberst Mogens Kruse (der ogsaa, som Kirke-regnskabet
viser, i flere Aar var i Gjeld til Rødinge Kirke) allerede maa
have gjort Opbud og være kommen ud af Gaardens Besiddelse
1664 eller 1665; og en Søn af ham nævnes ingensteds i
Kirkebogen.

I samme Aar (1669 d. 4. Novbr.), som et Original-
document udviser, har Mogens Kragh til Kaas afhændet til
bemeldte Joachim Kohlblatt, „residerende til Kiel, fyrstelig hol-

stent Amtsskriver til Tritton, noget Gods i Rundby, Røding Sogn (i Alt 25 Edr. 5 Skpr. Hartforn, til Værdi af 40 Rdr. for hver Tonde Hartforn), hvilket Gods hans Moder Fru Anne Vind tilforn ved Indførsel for Gield havde erhvervet fra „Velbaarne Mogens Kruse“, og siden igjen solgt til Mogens Kragh. — Efter bemeldte Joachim Kohlblatt har Poul Kohlblatt, formodentlig den forstnævntes Son, besiddet Spottrup; og kaldes han i nogle Skieder, baade „Arveherre til Spottrup“, og efter 1691 tillige til Schrevenborn (i Amtet Kiel). Denne Poul Kohlblatt har foretaget Gaardens Eiendomme ved endeel tilkiøbt Bøndergods, hvorpaa Skieder findes af Aarene 1681, 1682, 1687, 1688, 1691 og 1697. — Den 11te Jun. 1702 folgte han Spottrup Gaard og Gods, samt Røding Sogns Kongetiende, som da udgjorde efter ny Matricul 279 Edr. 3 Skp. 1 Alb. Hartforn, til Axel Rosenfranz. Dennes Son, Geheimeraad og Assessor i Høiesteret Mogens Rosenfranz, arvede Gaarden efter Faderen 1730, og besad den til sin Død 1776, da den af Arvingerne solgtes, og kjøbtes af Kammeraad Matth. Richter. Efter ham blev Peder Nissen 1784 Eier af Spottrup, indtil 1788, da hans Enke Bodil Hüllerup fik Gaarden efter sin Mand, og efterlod den ved sin Død 1803 til hendes Son, Spottrups nærværende Eier, Hr. Niss Nissen.

Anmærkning om Drup Gaard, til S. 218.

Da jeg paa min Reise til Glümminge (Jun. 1839) ikke kjendte den gamle Steenbygning ved Drup, og derfor ikke besøgte denne Gaard, har jeg siden søgt at erholde nogen Underretning om dens Bestaaenhed, og kan derom meddele følgende: Bygningen siges at være muret af „Graasteen (?) og Kalk,“ er 32½ svenske Alen høi (til Gavlspidsen), 44 Alen lang, 19 Alen bred, og har intet Taarn. Under hele Huset findes Kiel-

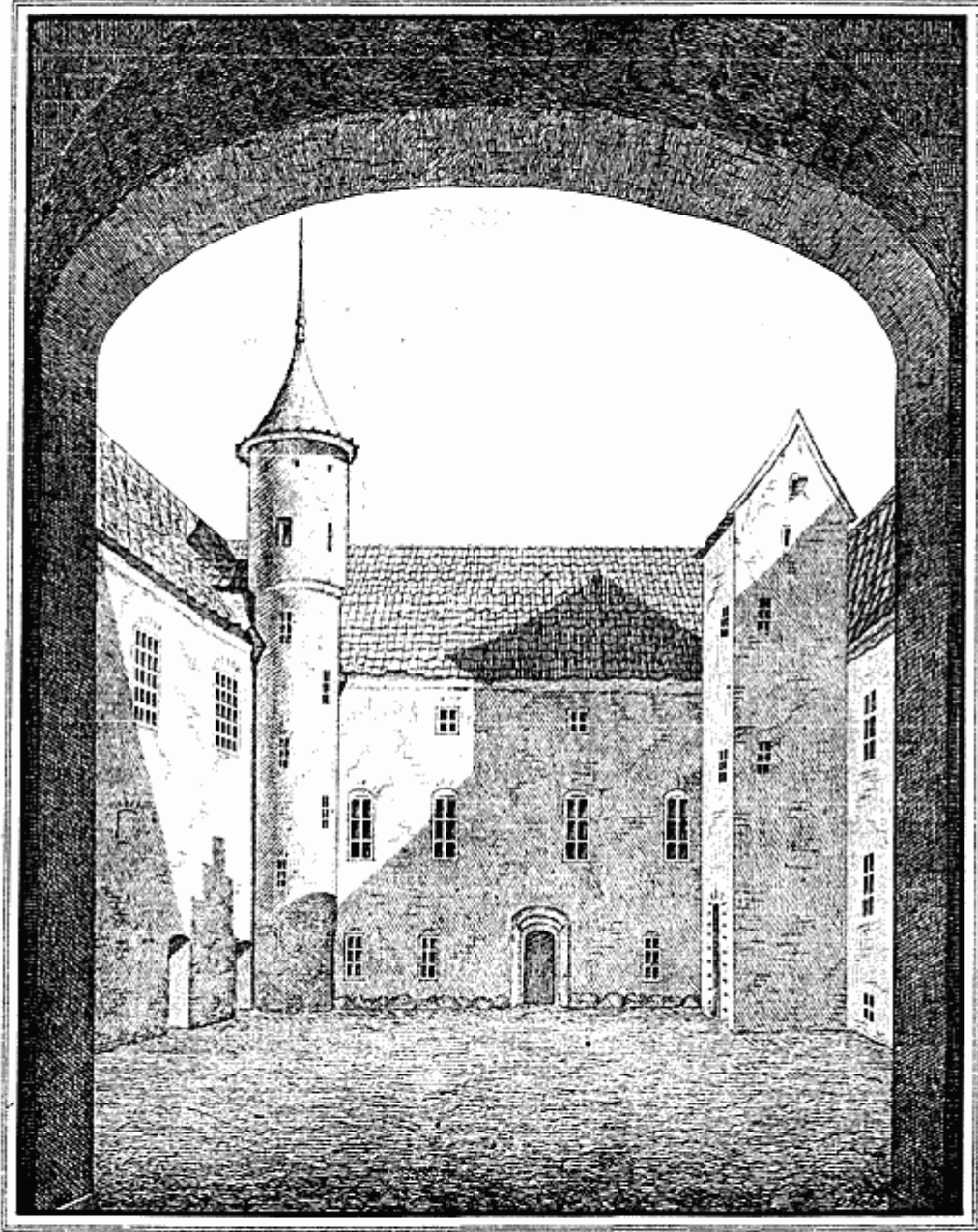
dere, som dog ei ere hvalvede, men hvis Loft hviler paa Vælsker, hvilke, ligesom Vælskeværket under Gulvet i alle øvrige Etager, kun ligge $\frac{1}{2}$ Alen fra hinanden. Kælderens er $4\frac{1}{2}$ Al. dyb, og afdeelt i 6 Rum, hvoraf nogle dog synes at være indrettede i senere Tider. Huset har, foruden Kælderens, tre Etager, af hvilke den nederste har 3 Alen tykke Ydermure, og Værelserne 7 Alens Bredde. Disses Antal er syv, foruden en Forstue; men af dem ere to smaa Kamre, 3 Alen lange og $2\frac{1}{2}$ Alen brede, indrettede i Muren selv. Det største Værelse i denne Etage er derimod 16 Al. 3 T. langt og 13 Alen bredt, har et Gulv af firkantede Steensfliser, og har beholdt Navn af Steensalen. I den ene Ende af denne Sal er en prægtig Kamrin »af huggen Steen« (formodentlig Sandsteen), som bæres af to menneskelige Figurer, et Mandsof og et Fruentimmer, og har desuden flere andre Billeder og Prydsels; deriblandt to i Steen udhugne Baabeuer: Rosenkransernes og Thotternes, med Bogstaverne H. R. og F. W. T. ovenover, og nedenunder denne Indskrift: Tvende Ting du ikke forgietle: at frygte Gud, og giøre hver Mand ret. 1636. En stor Deel af denne Kamrins Prydsels sees at have været forgyldte; og overalt paa Væggene i denne Sal findes Spor til Malinger (formodentlig i Ralken), hvoraf dog kun meget faa Figurer endnu ere tiendelige. Vinduerne i denne Etage har den nærværende Eier af Drup ladet forandre; men de siges før denne Forandring at have været paa Nord siden af Bygningen $2\frac{1}{2}$ Alen høie og 1 Alen 10 Tommer brede; paa Syd siden 3 Alen høie, til samme Brede. (Maalet er taget paa Murens Yderside.) Den anden Etage er nu et eneste Loft, som bruges til Kornmagazin, 6 Alen høit, med en Kamin i den ene Ende; Muren 2 Alen 21 Tommer tyk; Vinduerne $2\frac{1}{2}$ Alen høie, og $1\frac{1}{2}$ Al. brede. I Muren er paa Nord siden et Kammer eller Afstue uden Vinduer, ikke større, end Murens Tykkelse. I alle Vinduer har der været Steenbænke, (formodentlig af samme Indretning, som paa Blimlinge) hvilke den nærværende Eier har ladet borttage. Den tredje Etage, ligeledes indrettet til Kornmagazin, er 4 Alen 16 Tommer høi, og Murene ere her endnu $2\frac{1}{2}$ Alen tykke; Vinduerne 2 Alen høie og $1\frac{1}{2}$ Alen brede. Til Skydehuller sees nu ingen Spor; men om de muligen have været i denne Etage og ere tilsmurede, omtales ikke. — Af denne, skøndt ikke fuldstændige Beskrivelse, sees dog, at dersom Jens Holgerfen Alfstand ogsaa har bygget det gamle Drups Huus, (hvilket bl. a. Bygningsmaterialet kan giøre troligt) da har dette, skøndt vel ikke meget mindre, end Blimlinge Steenhuus, dog allerede fra første Jærd

været forskielligt i sin Indretning, og ikke ganske saa stærkt bygget og be-
fæstet. Saaledes mangler det f. Ex. ganske Hvalbinger i alle Etager; og
Binduerne, som paa Drups Huus ere betydeligt større, synes ikke saaledes
indrettebe til Forsvar som paa Glimminge. At hien Gaard uden Tvivl
ogsaa har været tidligere beboet, og rimeligviis langt ned i det 17de, eller
maaſkee endog i det 18de Aarhundrede; ligesom at den henved A. 1636 af
en da værende Eier (formodentlig Holger Rosenkrantz til Drup og
Frølinge, som var Befalingsmand paa Gulland, og gift med Bibeke
Thott, Datter af Corfits Thott til Sandby) er bleven oppyntet og bedre
indrettet: kan sluttet af det paa Kaminen anbragte Aarstal.

Anmærkning til S. 217 og 218.

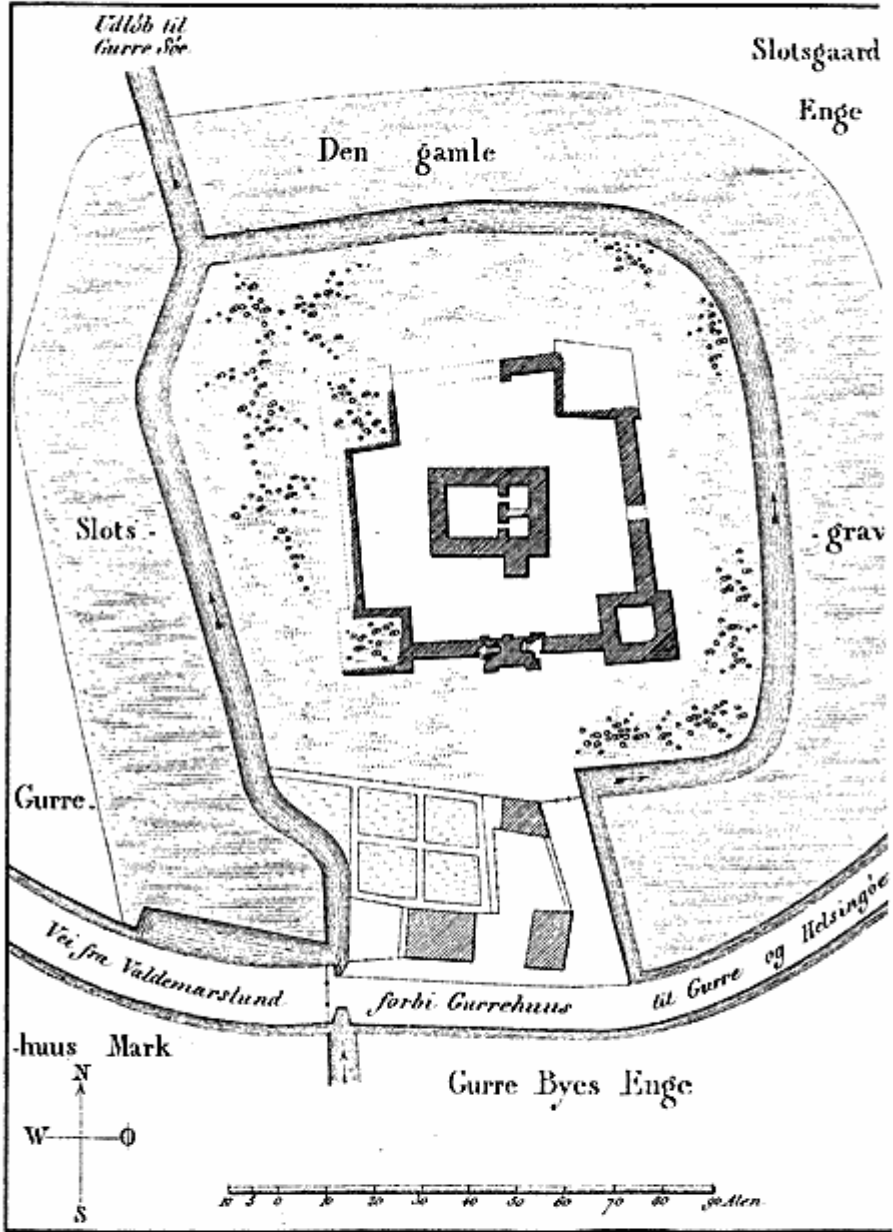
Endnu 130 Aar efter hans Død var Jens Holgersen Ulfstand navn-
kundig som Opbygger af Glimminge. I Balby Kirke, hvor han ligger
begraven, har een af hans Efterkommere ladet sætte en Steen i Kirke-
muren, paa den nordre Side, med denne Indskrift: A. 1499 den 1ste Mai
lagde Jens Holgersen Ulfstand, Ridder, Rigets Admiral og Lensmand
paa Gulland, *Glimminge faste Steenhuses Grund*: døde 1523, og er be-
graven her med sin anden Frue, Margrethe Trolle: og haver velb. Mo-
gens Rosenkrantz bekostet denne Steen til hans Ihukommelse A. 1651.

Ved Glimminge bør endnu erindres, som een af Stedets synderligste
Mærkværdigheder, det i Kampesteen ubrugne, colossale Billede af en nogen
Mand, med langt og bredt Skæg, holdende i venstre Haand en svær
Kølle eller Green af et Træ, og i den høire et til Jorden nedhængende
Dyr, der ligner en Hare. Denne Figur er opreist paa en raa Steenfod,
ved høire Side af Husets eneste Indgangsdør paa dets Nordside. Arbeidet
er siensynligen i en ganske forskiellig og raaere Stil, end Sculpturerne
over Døren og inde i Huset; og denne underlige Billedstøttes Alder, Be-
tydning og Bestemmelse vil vel altid blive en ikke let opløselig Gaade.

Emil Basmann & Co. lith. Inst.

Spøttrup i Salling.

L. A. Winstrup. 1839.

Ern. Lorenzen & Co

GURRE.SLOT.